

Událost II – diskuse (čas, zvnějšňování vnitřního atd.)

Ladislav Hejdánek

Transcripts of this document:

[Událost II – diskuse \(čas, zvnějšňování vnitřního atd.\)](#)

k dokumentu existují tyto přepisy:

[Událost II – diskuse \(čas, zvnějšňování vnitřního atd.\)](#)

◆ bytový seminář, česky, vznik: 8. 12. 1980 ◆ poznámka: kazeta 9–132

◆ private seminar, Czech, origin: 8. 12. 1980

Událost II – diskuse (čas, zvnějšňování vnitřního atd.) [1980]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Ono to je potom docela jasné, proč jsme došli k tomu, že ta primordiální událost nemůže být bodová v čase. Proč musí v čase probíhat, proč není možné, aby se ta, dejme tomu, primordiální událost stala v jediném okamžiku.

Hejdánek: No to by se stalo pak, že dění se skládá z nedění.

Jiný hlas: No právě, to jsem chtěl říct. Proč není možno připustit situaci, že se nic neděje, prakticky skoro pořád, jenom v občasné nekonečně malých okamžicích se tu a tam najednou něco stane, pak zase dlouho nic, a v nějakém rozšířeném měřítku.

Hejdánek: No tam se nemůže nic stát. V okamžiku se nemůže nic stát.

Jiný hlas: Proč?

Hejdánek: Protože to by už nebyl okamžik.

Jiný hlas: Tak ten bodový okamžik v čase.

Hejdánek: Právě, bod časový, tam se nemůže nic stát, když je to bod.

Jiný hlas: Jenom jedno slovo, ten bodový okamžik a přítomnost, to je v podstatě abstrakce. Matematická abstrakce. Skutečnost, psychologická skutečnost je ta, že přítomnost člověka trvá několik vteřin, až čtyři vteřiny se dá doložit experimentálně, že jsme v přítomném vědomí, to znáte u *whiteheadovského* pojetí, se dá doložit, že přítomnost člověku trvá asi tři až čtyři vteřiny, čili tam odsud můžeme vycházet, takže ta bodová...

Hejdánek: To je ovšem nikoliv přítomnost, nýbrž dojem přítomnosti.

Jiný hlas: Dobře, ale ta bodová přítomnost, chci říct, je abstrakce.

Hejdánek: Ano. Totiž to bychom se dostali do těch starých sporů, *parmenidovských*, *zenonovských* zejména, kdy pohyb není možný, protože šíp se v každém okamžiku musí nacházet na určitém místě.

Všechny tyhle argumenty. Byli bychom tam znova. Ta věc je taková, aspoň v moderní fyzice se předpokládá, že hmota, respektive energie, není dělitelná do nekonečna, nýbrž až do té nejmenší, *kvant* takzvaných. Čili hmota a energie se kvantuje.

Teď jsou nejrůznější pokusy, jak kvantovat to, co zatím nebylo kvantováno, například gravitaci. Poněvadž gravitace je forma energie a taková ta takzvaná *actio in distans*, jak se kdysi říkalo, je prostě nepředstavitelná nebo je vyloučena. I gravitace funguje jenom tak, že její proměny se šíří z centra maximální rychlostí světla, a ne víc, čili to není akce v okamžiku. Tak vymysleli nějaké *gravitony* a tak podobně. Po mém soudu, to ne že by fyzici dělali, pro fyziky čas t , to, co je v těch rovnicích všechno t , tak je veličina spojitá, nikoli kvantová.

Po mém soudu je logický důsledek té kvantové myšlenky, která je velmi přesvědčivá, je domyslet to do všech detailů, a to jest čas považovat za kvantovaný. To znamená, že existuje nejmenší kousek času, který je ještě čas, a ne bod. Ještě je to časová rozlehlost a nikoli bod, a menší už není možný, čili už je dál nedělitelný.

Jiný hlas: Kdyby ta nedělitelná troška už byla bod v čase. Takhle jsem si to nadhodil u toho druhého kvantování. V prvním kvantování, v popisu, když se hrníček přemístí odsud sem, elektron, tak se to popisuje ve skutečnosti, že hrníček je tady, teď se stane nějaká událost, během které se hrníček přesune sem a je tady druhá. To by odpovídalo tomu, že čas je spojitý, a v důsledku by to vedlo k těm *zenonovským* paradoxům.

Ale pokud vezmeme popis druhého kvantování, kde se nepopisuje událost, že by hrníček šel odsud sem, ale tady je hrníček a v jednom okamžiku hrníček zmizí. Je tady tma a v současném okamžiku se objeví tady jiný hrníček. Ale protože ty hrníčky jsou všechny stejné, tak my to vidíme, jako by se tento hrníček odsud přesunul sem. Ta událost může být dílem toho, že tady jeden hrníček zmizí a objeví se tady. Takže děj není brán jako nějaká událost, že hrníček šel, ale je jeden stav, všechno stojí, hrníček je tady, a zničehonic cuk, jako v kině, zhasne světlo, objeví se druhý filmový obrázek a zničehonic další statický,

hrníček je tady. V tomhle popisu myslím, že k těm *zenonovským* paradoxům nedorazí.

Hejdánek: Právě že dorazí. Právě tohle je jednoznačně s nimi spjato. Podívejte se, já se pokusím to vyložit na tomhle: když se v dosavadní tradici pokoušíme vyložit, co to je změna, tak obvykle je změna chápána jako ten případ, kdy něco, co tu bylo, tu není. Nebo když něco, co tu nebylo, tu je, nebo obojí zároveň. Takhle většinou bývá chápána změna v tradici.

To odpovídá tomu vašemu výkladu, kdy něco, co tu bylo, to jest tento elektron, tady náhle není, a něco jiného, totiž jiný elektron, který tam nebyl, tam náhle je. A to nastane zároveň, to znamená, když k tomuto obojímu dorazí. Ale moje otázka teď je tato: je to, co tady nebylo a je, a to, co tady bylo a není, totožné? No není, protože vy sám říkáte, že k tomu obrazu jste potřeboval předložit dva různé elektrony. Jeden, který tady je a zmizí, a jiný, který tady nebyl a náhle tu je.

A teď, co se děje s tím, co tady nebyl a náhle tu je? Ten tady je dál. A co bylo předtím s tím, co tady byl a teď náhle není? Ten tady byl celou tu dobu. Ta tendence toho dosavadního výkladu byla zaměřena k stanovení jakýchsi bodů, v nichž něco, co tu bylo, tu náhle není, a něco jiného, co tu není, náhle tu je. A vůbec se nestarala, co se děje s tím, co tu náhle je a nebylo do té doby, než zatímco tu je, tu náhle nebude. Se vůbec nestarala. Proč? No protože předpokládala, že když tady něco jest, tak to nemůže nic jiného než být. Čili je to furt stejné. A jediná změna je, že to, co tu není, tu náhle je, nebo to, co tu jest, náhle není.

Důležitým předpokladem, od kterého nemůžete upustit, je, že když tady něco jest, tak je to neměnné. Jenomže tohle je právě zatíženo těma všema tradičníma rozpornostma. Co to vlastně je pohyb? Jak je možný pohyb, jestliže změna je možná jenom jako *anihilace* toho, co jest, anebo *kreace* toho, co není? A všechno je to svázáno s tou představou, že pokud něco jest, tak je to neměnné. Kdežto to, co se mění, to nejenomže není poznatelné, ale ani pořádně není. Nemůžeme o tom říct, že jest. Všecky ty komplikace, všechny ty rozpornosti, který jsou spjaty s touhle metafyzikou, která je v pozadí téhle koncepce, všechny ty se nám tady znova a znova budou vracet.

Proti tomu jsem se pokusil ukázat, že je tady možný alternativní model, kdy hlavní důraz dáme nikoliv na začátky a konce, nýbrž na průběh. Přesněji řečeno, kdy nebudeme dávat pozor na to, že něco skončilo a něco jiného začalo. My se budeme teď zabývat tím, co teď začalo a co pak skončí. Čili my se budeme zabývat tou částí dění, která je mezi začátkem a koncem téže události. My se nebudeme starat o to, když jedna událost skončí a jiná začne.

Prostě je to přesun pozornosti, přesun důrazu. Tady se ukazuje, že mezi tím začátkem a koncem je ještě nějaká změna. A tu nemůžeme už definovat nebo nemůžeme popsat stejným způsobem, jako jsme dosud popisovali tu změnu. To jest, že to je začátek něčeho, co tu nebylo, nebo konec něčeho, co tu bylo. Kdybychom to tak udělali, tak to znamená, že jsme si nevybrali pravej začátek a konec, který patří k sobě, nýbrž že ten začátek a konec ještě mezi sebou mají nějaký předěl začátků a konců. Čili že musíme ještě ten začátek a konec analyzovat, rozdělit na menší kousky, který taky sami zase mají začátek a konec. Ale pak, když to rozdělíme, tak musíme dojít k tomu, že jednou nám půjde skutečně o nějaké dění mezi začátkem a koncem, který bude jiný než ta změna definovaná námi na začátku. To jest, že to je konec něčeho, co tu bylo, a začátek něčeho, co tu nebylo.

Pak jediná možnost, jak se tomu vyhnout, je trvat na dělení do nekonečna až na ty body, o kterých už můžeme zapomenout, že se nedají vnitřně dělit, protože vlastně jsou to body a tedy není to dění. A pak tedy musíme ovšem udělat závěr, že dění je jenom zdánlivé, že je to jenom střída různých přítomností.

Jiný hlas: Ano. [nesrozumitelné]

Hejdánek: Otázka je teda potom, jestliže je to střída různých přítomností, [nesrozumitelné] jak vůbec tam tahleta střída může vykazovat nějaký řád, nějakou organizaci.

Jiný hlas: Právě o tom jsou vztahy. My jsme mluvili o tom, že tady něco vzniká a něco zaniká, my jsme se nezabývali tím vztahem toho, co zaniklo, a vztahem k tomu, co vznikne. Nikam se nedostaneme. Ale tím, že vlastně tu pozornost zaměříme na to dění, tak já můžu pozornost zaměřit na analýzu těch vztahů. Jaký je vztah mezi tím, co zaniklo, a mezi tím, co vzniklo? Že je jeden vztah, když tady sedíte a pak se projdete,

tak já můžu tvrdit, že tady někdo seděl a ten už tady není a teď je tady někdo jdoucí. Jako by to byl někdo jiný. Ale já vím, že tady existuje určitý vztah mezi tím...

Hejdánek: Jaký vztah?

Jiný hlas: O tom vztahu, kterému většinou říkáme identita.

Hejdánek: No počkejte, a kde to vezmete, když vlastně tady je jenom střída těch okamžiků? Co to je vztah? Je možné nějaký vztah mezi okamžiky, který jsou časově vzdálený?

Jiný hlas: Podle mě ano.

Hejdánek: A co je nositelem toho vztahu?

Jiný hlas: No to je právě ta filosofická otázka, který byste se chtěl vyhnout.

Hejdánek: No ne, to totiž ten vztah buď je jenom myšlený, anebo je skutečný. Pokud je skutečný, tak je sám nějakou událostí. Ale ta událost neexistuje, nýbrž je jenom střídou různých bodů. A jste tam, kde jste byl, ten vztah vám nepomůže.

Jiný hlas: To je právě ten problém, o kterém v současné fyzice [nesrozumitelné]. Existují dvě fyziky. Fyzika, která se postupně kontinuálně [nesrozumitelné] na jedné straně, a na druhé straně je kvantová mechanika. Že se to navzájem nikomu nedaří vůbec spojit. Existovaly dvě fyziky.

Hejdánek: Počkejte, ale ta kvantová fyzika není nová proti té klasické tím, že by předpokládala nějaký... jak bych řekl? Že by ta stará klasická připouštěla likvidaci kontinuity. Vy jste to dokonce teď obrátil, že na tom kontinuu je založená.

Jiný hlas: Ne, ne, já jsem myslel, že to jde vedle sebe, že to není, že by něco... prostě existují, to jsou fakta, obojí se dá matematicky vyjádřit, obojí má pravdu.

Hejdánek: Klasická fyzika pracuje se setrvačností. Setrvačnost je nonsens, jestliže pohyb rozložíme na body. Takže to, co tady vlastně odpovídá té myšlence elejské, zejména těm argumentům Zenónovým, to je v rozporu s tou klasickou fyzikou stejně tak jako s tou kvantovou. Čili to není náš problém v tuto chvíli. Náš problém je tedy ten Parmenidés nebo ten Zénón, který tvrdí, že – on ten Zénón sám je taky nedůsledný, jak se dá prokazovat v tom, když říká třeba, že ten šíp, který letí k cíli, tak nikdy nemůže doletět, protože nejdřív musí proletět polovinou dráhy, pak polovinou zbývajících polovin, pak polovinou té zbývajících čtvrtiny a tak dále, že? No tak už to, že předpokládá, že proletí tou polovinou první, je nonsens podle jeho – to je jistě jenom argument *ad hominem*, ale je to argument, který vlastně nesedí, poněvadž je založený na falešném základě.

Tam daleko lépe vypracovaný argument je, že ten šíp, když letí, tak v každém okamžiku v určitém bodě stojí. Takže let toho šípu je nemožný, neboť v každém bodě, kterým by proletěl, stojí. A když tam stojí, tak ho nemůže opustit, že? Je to daleko lépe vypracovaný argument. Ale jistě je to svůdná myšlenka. Celá filosofie po Parmenidovi byla tím zasažena a snažila se ty rozpory nějak zvládnout, nějak překonat. Ale ta myšlenka se zhroutila – to je výsledek evropské filosofie. Ty argumenty Zénónovy se zhroutily v době Leibnizově a Newtonově, ale ta myšlenka sama samozřejmě nemůže být poražena na rovině *infinitesimálního počtu*, ale ta je, jak bych řekl, ta je svůdná spíš jako – rádo se říká, že mýty se šířily nákazou – tedy to je jakýsi mýtus, nakažlivý mýtus, že? Ale racionálně z toho nelze vybřednout. Vy se tam musíte dopouštět nedůsledností nebo prostě nějakých fíglů, třeba že zavedete pojem stavu, že? Ale to je fígl. Skutečnost je tedy jenom – Parmenidés to dovedl do toho konce, že jaképak vztahy, vždyť je jenom jedno, *hen kai pan*, jedno a všechno dohromady, že žádné vztahy nejsou možné. Jak tam uvedete vztah, tak už si vypůjčujete něco odněkud z jiné koncepce.

Prostě jakmile to rozdělíte na ty body, ať už časové nebo prostorové, tak z toho nikdy ten prostor a čas nedostanete. Jakmile rozdělíte prostor na body, tak žádný prostor už z toho nesložíte nikdy. I když teda geometrové stále tvrdí, že přímka nebo jakákoli část přímky, úsečka, že je nekonečným počtem bodů. To je nonsens, že žádného sebenekonečnějšího počtu bodů žádnou přímku nebo úsečku nedostanu. To je prostě fikce, to je konvence, že se tomu tak říká, že? Ale je to nonsens. Úsečku dostanu pouze z malých úseček a nikdy ne z bodů. Čas, nějaký interval, dostanu z malých intervalů, ale nikdy ne z časových bodů. Z nečasu čas není možný. Z neprostoru prostor není možný. Prostě neposkládám to. To je ve chvíli, kdy to

tam nadekretujete jako předpoklad, jako nějakou reguli nebo nějakou zásadu, tak v tu chvíli tam zavádíte do toho něco, co je s tím v rozporu, a teda můžete vystavět něco, že? Ale vždycky tam budou slabá místa, v důsledku kterých se to zhroutí. Nevidím, jak by se to dalo v tom sjednotit.

Jiný hlas: Samozřejmě, samozřejmě, ta argumentace mě zajímala, takže akorát vědět, k čemu se vlastně směřovalo, abych tak dokončil, k čemu jsem se chtěl dopátrat. Já si tedy myslím, že tato obojí koncepce je správná a že se to nedá brát jako alternativa buď, anebo. Ale abychom s tím začali, s jednou z těch analogií, že třeba ve fyzice to kvantum kontra vlnění, že se prve říkalo, jsou to kuličky, pak se říkalo, nejsou to kuličky, jsou to vlnění a procesy, ale nakonec vlastně to právě poznání bylo v tom, když si to člověk ve své hlavě připustil, že to vlastně může být obojí najednou, že to vlastně může být svým způsobem kulička i vlnka, a vlastně že to není ani jedno, ani druhé, že to je něco úplně jiného, akorát že se mu to někdy jeví tak a někdy tak. Tak si myslím, že v tomto by člověk měl dojít k tomu, že vlastně to může být obojí, akorát tím, že si to právě neustále přirovnáváme k něčemu, že si ten čas přirovnáváme k něčemu, co vidíme kolem sebe, že si ten prostor přirovnáváme k něčemu zase, v čem žijeme, že ho vlastně nemůžeme pochopit a že ho vlastně můžeme pochopit v tom, co někdo třeba nazývá tou rozporností nebo tak, že vlastně to je něco úplně jiného, akorát že se nám někdy ten pohyb jeví, že udělám takhle rukou a skutečně to dělám a jindy zase, že to dělám takhle, ale v podstatě že jde o jedno, si myslím.

Hejdánek: No, prosím.

Jiný hlas: V tom případě nikdy u ničeho nemůžeš určit smysl. U události... u něčeho, co má časový teda... Protože jakmile vy si rozdělíte čas na ty body časové, tak vám tím úplně odpadá jakýkoliv smysl jakéhokoliv činu nebo úkonu nebo čehokoliv.

Jiný hlas: To jsem chtěl právě upřesnit, abych se vrátil k tomu tvému termínu stavu. Patrně to jde označit nějak jinak, že, poněvadž ten stav nějak kontinuuje, že to potom není pojem, já nevím, ale já si myslím, že právě mezi těmi body, které vidíme oddělené, existuje něco, co já nazývám vztah, aniž bych to bral jako nějaké kontinuum, a tím pádem jako může...

Hejdánek: Podívejte, existoval v historii filosofie západoevropské existoval koncept, který taky předpokládal, že – tenkrát to bylo hlavně namířeno proti kauzalitě. Kauzalita neexistuje, poněvadž to je vztah. Tak neexistuje. Existují jenom jednotlivé okamžiky a posloupnost těch okamžiků je ovládána pouze Bohem. To jest, když já se rozhodnu, že vstanu, tak ta souvislost mezi mým rozhodnutím a vykročením nebo prvním pohybem, prvním krokem toho pohybu, který udělám, abych vstal a šel, žádná neexistuje, je zajišťována pouze Bohem, který naplňuje ten můj záměr, který jsem pojal v jednom okamžiku.

Tedy, já teď nevím, tady asi nebude nikdo, kdo četl *Křesťanskou revue* v nějakém začátku šedesátých let, tam byl článek Dusama mladšího, který z tohohle vycházel, že to není prastará věc, ale je to něco, co bylo ještě přitažlivé pro teologa asi druhého nebo třetího semestru před patnácti lety.

To byl *okasionalismus*. Tam se říkalo, že každé naše rozhodnutí je příležitostí, *okasio*, příležitost Bohu, aby sestavil ty další okamžiky tak, aby k tomu došlo. Přitom ta skutečná souvislost tam žádná nebyla mezi těmi okamžiky. Tedy je pozoruhodné, že jediné vlastně řešení téhle koncepce série navzájem nespojitých okamžiků, časových bodů, že potřebovala nějakého *demiurga* nebo nějakou bytost, která stojí mimo, která to aranžuje. Totiž jinak, kdo by to aranžoval? Když se to samo aranžovat nemůže, poněvadž jak by se to mohlo aranžovat, když je to jenom vždycky bod, bodová skutečnost. Bodová skutečnost nestihne za ten časový bod nic udělat, za ten okamžik. Nemůže zaaranžovat nic, co by překračovalo ten bod, jinak by se muselo předpokládat, že se rozpádá na víc než na ten okamžik. Ta jakékoliv vztahy mezi různými body té časové posloupnosti mohou být pouze pozorovány vnějším pozorovatelem nebo aranžovány, ale v žádném případě nemohou být skutečnými vztahy. To je asi takový vztah, jako když třeba porovnávám švestky z jednoho sadu se švestkami sadu několik set kilometrů vzdáleného. Tam není ani pravděpodobnost genetická nějaká, že by to někdy v minulosti, ty švestky jsou si podobné, ta podoba těch švestek, tu můžu zjišťovat, ale přitom ty jedny švestky se vůbec k těm druhým nijak nevztahují. To musí být nějaký pozorovatel, to není reálný vztah. Reálný vztah by byl jedině, že třeba tam někdo přenese

štěp takovou dálku. No nevím, špatný přirovnání, to je možné, ale teda já to řeknu zas a znovu abstraktně: Jakmile to všechno rozdělíte, všechno dění rozdělíte na jednotlivé okamžiky, tak musíte na jednotlivé okamžiky, to jest na ty body, rozdělit i všechny vztahy, i všechno cokoliv si dalšího vymyslíte. A nemáte nic, co by vám dovolilo překlenu souvislost mezi body.

Jiný hlas: Pokud nějakou vůbec připustíte. Vlastně se to překlenu tím děním.

Hejdánek: Žádné dění není, dění jsou ty jenom ty body.

Jiný hlas: No tím ne, děním se to překlenu, tou konzervací, tím to je vlastně jako paměť, když tady nechám hrneček, tak se nic nebude dít, tak v příštím okamžiku tam bude zase a v tom okamžiku dalším. Tím vlastně to dění akorát koncentruje do jednoho bodu a mezi těma dvěma dlení [nesrozumitelné]...

Jiný hlas: Jak se teď spojuje tu chvíli? To vlastně ten jeden hrneček mizí a ten druhý se objevuje.

Jiný hlas: No to je časově totožné, to je tím, že to je ta totožnost.

Hejdánek: A kdo zjistí tu totožnost? Když to nesouvisí, skutečně to nesouvisí.

Jiný hlas: Ale probíhá to v jednom čase.

Hejdánek: A co pak je nějaký jeden čas? Každý ten hrnek má svůj čas. V čím čase se to probíhá?

Já myslím, že jediné tohleto vyústění, které je promyšlené, a jediný závěr je, že všechno, co vidíme, je zdání a že ve skutečnosti je jenom *hen kai pan*, jedno a vše. Že prostě nic se s tím dál nedá hádnout. A pak nepotřebuju ani čas, ani prostor. Dokonce i ten Parmenidés se provinil tím, že tvrdil, že to je kulaté. Jak by to bylo kulaté? To už je prostor.

Jiný hlas: Prosím tě, jak jsi říkal s tou hustotou událostí, aby se něco dělo, musí mít nějakou prostě hladinu, a kdyby prostě nastal ten pokles té hustoty událostí, tak by svět neexistoval. To myslíš jako termodynamickou smrt, o které mluví ty věty?

Hejdánek: Ne, ne, to je něco jiného. Ta tepelná smrt... Mně šlo o tohle: Jestliže to, z čeho je vybudován svět, jak jej známe, jsou reakce událostí, a ne ty události samy, to jest ne to niterné dění těch událostí samotných, tak je zapotřebí, aby ty události překročily určitou kritickou mez ve své četnosti a ve své prostorové blízkosti, to jest v hustotě, aby, když nějaká událost se tady děje, tak aby v její blízkosti byly nějaké jiné události, na které ona může navázat, a aby v její blízkosti byly nějaké události, které mohou navázat na ni. Když těch událostí je roztroušeno příliš málo, tak událost proběhne, skončí a nesetká se se žádnou jinou. A pak není z čeho vybudovat tenhle svět, protože tady budou jednotlivé události a nebudou možné žádné ty reakce.

Jiný hlas: Já jsem tady zaslechl jednu věc, které ještě přesně nerozumím. Událost, na kterou nic nenavazuje, jako by se nestala. Když se předpokládá určitá hustota těch událostí a předpokládá se, že se událost ze své povahy zvětšuje, že vnitřní se zpředměňuje a už samotný kontakt s jinou událostí povede ke kontaktu s jinou událostí. Ten kontakt sám je taky prostě rozdíl mezi tím kontaktem, dejme tomu optickým, který se tady děje, a mezi tím navázáním. To je taky navázání, to, že se ta událost zpředměňuje, zvětšuje a s něčím se srazí? To už se zvětšilo, ale jen chci vědět ten rozdíl mezi tím zvětšením, kdy je to pouze zvětšení bez toho navázání, a kdy už je to teda navázání. V tomhle smyslu.

Hejdánek: Žádná událost se sama svou silou nemůže zpředmětnit. Může se pouze zvětšit. A zpředmětněna může být pouze jinou událostí. Je to blbě řečeno, to zpředmětněna. Spíš ta vnějšnost se může stát čímsi předmětným pro jinou událost. To rozlišení vypadá dost blbě, ale je v této věci důležité. My si totiž chceme ukázat jisté problémy, které souvisí s pojmem času. Také v otázce času toto tradiční metafysické myšlení čas denaturovalo, tak by se dalo říct. Prostě jej zbavilo časovosti.

Já jsem se minule o tom zmiňoval jako o rozporu, který nás bude zajímat, zda můžeme tu vnitřní stránku události, to, co se zvětšuje – dění je jako zvětšování vnitřního – tedy jestli můžeme tu vnitřní stránku chápat jako minulou oproti té vnější stránce. A říkal jsem, že to dost dobře nejde. Že vlastně musíme v časových parametrech tu událost uložit tak, že to vnitřní je budoucnost a to vnější je minulost. A že v tomto smyslu je budoucnost něco, k čemu ta událost spěje, kdežto minulost je to, co má už za sebou. To je v zřejmém rozporu s tím, když uvažujeme událost tak, jak jsme to dneska dělali, že totiž ta událost je

nejdřív vnitřní a pak se zvnějšňuje. Tady se ukazuje, že je to právě naopak. Jako kdyby nejdřív byla vnější a pak se zvnitřňovala.

Ukázali jsme si to na takovém příkladě, který jako každé přirovnání vždycky kulhá, na stáří ve smyslu archeologie a ve smyslu dotazníku, který vyplňuje nějaký člověk. To, co bylo pradávno, je mladší než to, co je dnes, z hlediska archeologie. Z hlediska vnějšího pozorovatele jsme my byli mladší, když jsme byli kdysi mrňaví, a budeme mnohem starší, až budeme nad hrobem. Zatímco z hlediska našeho, když se takto neobjektivujeme, tak to, že jsme byli dětmi, je už pradávno. Ale to nejčerstvější je to, jací jsme teď. A když jsme starci, tak to nejčerstvější na nás je to stařecké.

Tahle rozpornost se musí nějakým způsobem řešit a my ji na tom modelu budeme řešit v souvislosti s pokusem o pochopení toho, jak je vlastně možné reagování. Totiž co to je reakce? Reakce je akce. Určitý typ akce. Událost, která se děje, která se zvnějšňuje, se může zvnějšňovat také tak, že ze sebe vyprodukuje akci, která je pak součástí té celé události, ale takovou zvláštní událostí, že v této akci je opět akce vnitřně založená a zvnějšňuje se. V té akci, v průběhu toho zvnějšňování, se událost dotkne, narazí do něčeho, co je zvnějšněním jiné události. Do něčeho jiného nemůže narazit, protože do vnitra události narazit nemůže, to je evidentní. Narazí vždycky jenom do toho vnějšího.

A teď, má-li ta akce ve smyslu takového – jak se jmenuje ten *Behavior of Lower Organisms*? Na začátku století to napsal, jo, byl to Jennings. Napsal takovou knížku *Behavior of Lower Organisms, Chování nižších organismů*. Šlo tam o jednobuněčné, zejména o prvoky, o jejich reagování na fototropismus, tedy reagování na světlo a nejrůznější jiné věci. To popisuje a k tomu popisu potřeboval pojem, vypracoval si tam pojem *at random*. V německém překladu *aufs Geratewohl*, česky se to překládá nazdařbůh. Akce nazdařbůh. Primární akce každého subjektu, tedy v tomto případě toho nižšího organismu, je akce nazdařbůh. Teprve když z té akce dojde k nějaké zkušenosti, když živočich získá nějakou zkušenost z té akce nazdařbůh, tak teprve potom tu druhou akci může upravit, může si ji pozměnit a zaměřit, už aby to nebylo nazdařbůh, nýbrž zacíleně.

Tedy prvotní akce je akce nazdařbůh. Nikdy to nemůže být reakce. Reakce je možná teprve, když mám nějaké informace na základě té akce nazdařbůh. Předpokládejme, že vás najednou někdo uspí a vy se probudíte a máte zavázané oči a uši, nic nevidíte, nic neslyšíte, stojíte nebo sedíte někde, nevíte kde. A teď řekněme, že nemáte možnost z nějakých důvodů, je to takhle nějak zajištěno, nemáte možnost si sundat pásku z očí a uší a začnete tápavě pohybovat rukama kolem sebe.

A teprve toto první tápnutí je naprosté nazdařbůh. Vy nevíte, kde jste, co tam je. A teprve potom se najednou trochu zorientujete, že tahle židle končí, vy jste na židli, teď tady něco zřejmě na zemi. Tadyhle kolem pomalinku si začnete dávat dohromady ten obraz toho, co je kolem vás. Ta první akce byla nazdařbůh. Vy jste nevěděli, do čeho narazíte, co tam může být, jen samozřejmě jakýsi předpoklad, že jste v prostoru a tak dále. Ten překonává tu neorientovanost v tom okamžiku.

Jiný hlas: Ještě k tomuhle chci říct, že v chování živočichů, to jsou ty velké objevy Konrada Lorenze a tak dále, že živočichům, on mluví o živém organismu od nejnižších bytostí nahoru, jsou dány vrozené vzorce chování. To jest, že to, co dělá, že ta kočka třeba skáče na ten papírek, ona vlastně má cíl, aby ho pak mohla nějak použít. To není nazdařbůh, ona má cíl dřív, než ho k něčemu použije. Ta kočka skáče na ten papírek, ona si ten cíl vycvičí a pak skočí na myš.

Hejdánek: Chcete tvrdit, že tak je to všude?

Jiný hlas: Je to tak, dokonce se dá říct, že genetika doposud neukázala, jakým způsobem by získaná zkušenost se mohla zakódovat do genetického kódu. Tedy jinak řečeno, jestliže se objeví nějaké nové chování zacílené, nevzniká tím, že by se ho někdo naučil, ale nějakou změnou v genetickém souboru, v *genomu* a tak dále, se objeví nový vzorec chování, který se potom využije. To zacílené chování je prostě jakousi vlastností té skutečnosti.

Hejdánek: Dobře, ale chcete tím tvrdit, že neexistují akce nazdařbůh?

Jiný hlas: Ty existují, ano, ale...

Hejdánek: No tak o nic jiného nešlo. Pokud by existovaly jen ty zakódované akce, ty akční systémy

zakódované, pak se nic nezmění leč v důsledku nějaké mutace. Ale my víme, že i to kotě, které skáče za tím papírkem, ze začátku skáče špatně, pak se naučí líp a tak dále. To zakódované není, to se musí naučit. Leco se musí naučit od matky kočky. A když matka kočka to nenaučí, tak se to samo nenaučí.

Člověk sám se nenaučí například mluvit. Neexistuje žádný zakódovaný systém mluvení. Kdyby existoval, pak by mluvili všichni jedním jazykem a nemluvili by různými jazyky.

Jiný hlas: To je zajímavé, co se stalo, že se narodily dvě francouzské děti, které dlouho nemluvily vůbec. Mělo se za to, že jsou němé. A pak se ukázalo, že tyhle dvě děti si vytvořily svůj vlastní jazyk, který se pak podařilo přes magnetofonový pásek rozšifrovat. Byla to slova, ony vytvořily nový jazyk. Jistě je tady jakási jistá tendence cosi vrozeného, cosi zakódovaného.

Hejdánek: Jako amébu nenaučíte štěkat. Předpoklady tady jsou, ale jde o to, že to rozhodující v životě organismů, a zejména v těch vyšších organismů, to není zakódované.

Jiný hlas: To je pak tradice, ta dědičnost, že si čteme knihy a tak dále. Pak to můžeme korigovat. Ale tahle dědičnost, která není předávána tradicí, to je, když se žába v laboratoři vypěstuje, tak i když nemá okolo sebe své předky, ona ví, co má dělat, jak se má chovat. Ona to prostě ví. To není nazdařbůh.

Hejdánek: Žába možná, člověk ne. Mně se to zdá podivnější, ten princip zakódovaný. Nám přece nejde o to, to redukovat.

--- (s2_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: ...že to není věc, v které nám nějakým bodem, tím okamžikem, od kterého začne, by to byla ta zkušenost a předtím by bylo všechno nazdařbůh, v prázdnotě.

Hejdánek: Ne, to tady nikdo neříkal, že všechno nazdařbůh. To první, to základní je akce nazdařbůh.

Nazdařbůh neznamená, že to není zakódovaný. Řekněme, že to malé kotě skáče na papírek. No ano, dospělý kocour, pokud se nebude nudit, tak na ten papírek skákat nebude. Kuře, když se narodí, tak klove do inkoustových teček, které mu tam uděláte na papír, a vůbec se neorientuje, že to nejsou zrna, nýbrž jenom tečky. Ano, a to se vykládá, že je to nějaký ten instinkt nebo vrozenej vzorec chování. Ale to vůbec neznamená, že to je nazdařbůh. Naopak to dokazuje, že to je nazdařbůh. Všechny instinktivní akční systémy jsou nazdařbůh. Když se naučí tygr skákat na svou kořist, tak tam nepochybně pracují instinkty, protože ta schopnost reagovat nemůže být rozvrhována nějakým intelektem. Víme, jak lidské rozhodování je strašně pomalé a že lidé, kteří jsou schopni reflexů, automatických reflexů, že daleko rychleji zvládají situaci než ti, kteří si to musejí promýšlet. No a to je doklad toho, že to je nazdařbůh.

Jiný hlas: To je otázka, jestli říkat *at random*, to má ohledně otázky, co bere jako to, jestli náhodou to, že on se naučí skákat, teď něco...

Hejdánek: A já jsem o náhodě vůbec nemluvil, slovo *at random* není...

Jiný hlas: *At random*, to je nahodilost.

Hejdánek: Ne. Náhoda má jiný smysl. Tohleto je prostě, tam je přítomnost té neurčitosti toho cíle, špatně řečeno.

Jiný hlas: Ale cíl si můžete určit.

Hejdánek: Není. Ten je právě zcela neurčitý. To je nějaká myš, která myš? Na kterou myš to má ten systém připravený? Na kterou? No právě. Čili on má, když ta myš je náhoda, tak on má vlastně ten systém nařízený na tu náhodu. A to pak buďto vyjde, nebo nevyjde. To je ten *at random*, že všechny tyhle vzorce chování jdou do prázdna. Ty jsou smysluplné, když tam něco je, k čemu ten vzorec může posloužit, a když tam nic není, tak jdou do prázdna.

A aby to šlo ne do prázdna, nýbrž do konkrétní situace, k tomu je potřeba jisté zkušenosti. A to tím, čím je vyšší úroveň organismu, tím víc zkušeností tam je nutných, protože ta situace je tak komplikovaná, že ty instinkty nebo ty vrozené vzorce chování na to nestačí. Proč si člověk vymyslel mýty? No protože ty vzorce chování zakódované geneticky nestačily. Ta lidská situace byla příliš komplikovaná a bylo potřeba ty vzorce zavést jinak – slovem.

Jiný hlas: Ale jsi říkal, že to první byla ta... no to první právě není ta náhoda, to první je to zacílení. Jak může kuře se nejprve zacílit na zrno, když ho ještě nikdy nevidělo? Vyklube se z vajíčka...

Hejdánek: Tam není nic záhadného. Ono vůbec nepozná, jestli je to zrníčko, nebo tečka. Ono po tom klovne. Čili nejdřív to je nazdařbůh a pak teprve zjistí a naučí se rozlišovat mezi tečkami a zrníčky.

Jiný hlas: [nesrozumitelné] Prosím tě, jak jsi mluvil o primordiálních událostech. Chci se zeptat, ty říkáš, že i když tedy reagují primitivně, neznamená to, že prostě jsou primitivní. V jakém zhruba modelu Teilharda, tam jak jsi minule mluvil o tom zákonu centro-komplexity nebo komplexnosti uvědomělosti, by se tyhle primordiální události daly naroubovat? Je možné tam vést nějakou souvislost s tou vyšší komplexností u něj, ať už vnějškově, nebo vnitřně ta struktura?

Hejdánek: Jistě, tak u něj ten termín pro ty události je *unité naturelle*.

Jiný hlas: To jsou ty primordiální?

Hejdánek: Ne, vůbec ne. A teď samozřejmě ty *unités naturelles* mají jakýsi žebříček. Jsou ty nejjednodušší a ty nejsložitější a zároveň nejmenší a největší. No a teď on tam ještě říká, že existuje ta trojí nekonečnost – nekonečno malého, nekonečno velkého, nekonečno komplikovaného. A teď ty organismy umísťuje na té křivce toho nekonečně komplikovaného, které jdou směrem k tomu nekonečně komplikovanému. Přičemž ta komplikovanost jich roste daleko víc než ta jejich velikost. Ta velikost musí růst – ty nejmenší jsou opravdu nejjednodušší, ty komplikovanější jsou větší, ale ta komplikovanost roste řekněme geometricky, kdežto ta velikost jenom aritmeticky. O těch primordiálních on nemluví. Ale jak tam udělá tu řadu, tak on směrem dolů jde až na ty pro něj *unités naturelles*, je atom a zřejmě elektron, ještě uvádí elektron na jednom místě, a zřejmě by šel ještě dál na nějaké subatomární částice, i když to neudělal. Ale to jsou ty přirozené. A u nich ta analogie začíná v tom, že on předpokládá, že každá ta *unité naturelle* má své *dedans* a *dehors*, svůj vnitřek a svůj vnějšek.

Jiný hlas: A pak ještě jsi zmínil minule Bergsona. Bergson by se nedal použít s tím trváním, s tím časem, poněvadž on pronikal do hloubky času a tvrdí, že budoucnost je v tom trvání vznik nových forem, nebo pak čas není vůbec. To by se nedalo tady použít ten Bergsonův model při tom času vzhledem k těm událostem?

Hejdánek: Něco z toho se dá užít, něco se nedá užít. Nepochybně ta jeho polemika s tím hypostazovaným časem jakožto rovnoměrně ubíhajícím, jakožto kontinuem, to je použitelné. Ale samotné *durée*... No, zas by se to dalo použít v tom smyslu toho trvání, vnitřního trvání té události, ovšem nás ani tolik nezajímá to trvání jako právě to dění. No a on je *durée* u něho dění taky. Ale tak já nevím, na první pohled mě to... nepochybně jsou v něm cenné věci, ale tohle v něm, například to integrované pojetí události, pojetí události jakožto integrované, to nějak mám dojem, že tam není.

Jiný hlas: Ale ty události tvoří uzel jako vlněný, že jo?

Hejdánek: No to nepochybně, nepochybně.

Jiný hlas: Já bych se ještě zeptal k tomu, co tam zaznělo, taková otázka. Mluvil jste o těch supraudálostech, o subudálostech, o primární události, kde se uvažuje právě o tom modelu Whiteheadově, že tedy je něco vnitřního, něco vnějšího. To vnitřní má nějaký svůj řád a potom se až do subudálosti, až do události nějakým způsobem zvnějšňuje. Co když uvažuji ne tuto primární událost, ale uvažuji jakoukoli událost, která má supraudálost, která má vyšší událost? Ty události, subudálosti jsou nějakým způsobem objektivností svázány. Je to ten řád, nebo jakým způsobem se ta supraudálost zvnějšňuje?

Hejdánek: Ano. To je opravdu vážná věc. Tady jenom odkážu stručně na Whiteheada. Já si představuji tedy, že tam je nezbytné jedno – že musíme připustit, že události na sebe mohou reagovat ještě jinak, než že se střetnou, kontaktují vnějšně. Že existuje nějaká možnost koordinace událostí přes jejich vnitřní stránky. Ale tato koordinace je možná pouze jejich zapojením do širšího kontextu, totiž do kontextu supraudálosti. A že tedy to vypadá asi tak, že řekněme ty původní události mají ten vnitřek takhle hluboký, kdežto ty supraudálosti už mají takhle hluboký a ty suprasupraudálosti už takhle hluboký – hloubka internosti, hloubka toho vnitřního, že může narůstat. Asi tak, jako může narůstat rozloha toho vnějšího. A že tedy je možné angažovat zevnitř, angažovat události, subudálosti tak, aby se chovaly přiměřeně tomu organizačnímu zapojení do té supraudálosti. Tohle, co vím, poprvé takhle na této rovině

formuloval Whitehead v *Science and the Modern World*, kde mluvil o tom, že elektron v živém těle se chová poněkud jinak než v neživé přírodě. Což byla tenkrát veliká senzace a prostě obrovský povyk kolem toho, protože to neřekl nějaký bláznivý filosof, nýbrž člověk, který učil celý svůj život matematice a fyzice na technické škole. Samozřejmě tu knihu uveřejnil, když už byl v penzi a byl povolán na filosofickou katedru do Ameriky.

Jiný hlas: Já už tomu rozumím v tom smyslu, když si to představím jako kuličky, které mají něco vnitřního a vnějšího, a pak to dává smysl, jako že to vnitřní té subudálosti nějakým způsobem komunikuje s tím vnitřním té supraudálosti a na základě toho se angažuje.

Hejdánek: Ano, i když to tak... ano. No prostě, že tam je možnost, aby zevnitř... Rozumíte, celý problém například pro toho Whiteheada byl – ten *Science and the Modern World* je taková populárnější verze nebo takový populárnější text, který psal Whitehead paralelně s *Process and Reality*, což je velice obtížná kniha. A taky to vyšlo, ten Whitehead vyšel v mnoha vydáních, vyšel v pelikánkách, kdežto ten *Process and Reality* byl vydáný teprve teď, od té doby, od třicátých let poprvé sám, nedávno před několika lety. Ale je to oboje, plus ještě *Adventures of Ideas*, patří do období takzvané filosofie organismu. Této filosofii předcházela filosofie přírody, *Philosophy of Nature*, která spadá ještě do toho období, kdy byl na té technické škole vysoký a učil matematiku a fyziku. A už to je takový filosofický start k té filosofii organismu. Tím hlavním právě, tam šlo o filosofii organismu, hlavním problémem bylo, jak vyložit ten zvláštní způsob chování organismů živých, když fyzika na chování atomů a molekul nemůže najít nic, co by nasvědčovalo tomu, že z toho vůbec něco živého může být. Že ty atomy a molekuly anorganické se chovají takovým způsobem, že vůbec by se nedalo z toho předpokládat, že něco takového jako buňka může existovat. A on ten problém řešil tím, že předpokládal, že existuje něco jako jakýsi plán, rozvrh, projekt, který za určitých okolností si může najmout ty normálně se neživě chovající atomy a molekuly, aby se maličko ve svém chování proměnily a umožnily souhru života toho organismu. Tohle byl vlastní problém, proč vůbec celou tu knihu napsal. A je to problém dodnes. Je to jakýsi pokus o alternativu proti tvrzení mechanistů – že ti encyklopedisté francouzští třeba – že život je stroj. A proti vitalistům, že kromě těch atomů a molekul, které tam jsou a které se chovají vždycky stejně, tam je ještě nějaký permoník, který s nimi hýbe tak, aby z toho bylo něco živého, a to je *vis vitalis*. Tak teď podobně jako kdysi Aristotelovi se nelíbilo, že Platón si tam zval toho *demiurga*, který plácal ty věci podle božských idejí věčných, tak podobně se tady Whiteheadovi nelíbilo, že by tady...

Jiný hlas: se měla nějaká zvláštní síla zavést. Ovšem Whitehead to řešil velmi platónským způsobem, totiž že na jedné straně tady předpokládal to dění, ten proud dějství, a na druhé straně ty formy aristotelské nebo ty ideje platónské jakožto věčné objekty, on tomu říká.

Věčné objekty, nemůžu si vzpomenout, ne *internal*, ale něco jiného tam je, nějaké *objects*. Teď si nemůžu vzpomenout ten termín. Jo, věčné objekty. A teď to spojení těch věčných objektů s tou řekou událostí, s tím proudem událostí vlastně dává dohromady ty věci. Čili on odboural sice *vis vitalis*, ale přece jenom ty aristotelské formy vlastně nějak tam zachoval a pokoušel se to nějak vyložit, že to je ten plán, ten rozvrh. Potřebuje to tedy jistou úpravu, ale myslím, že to je jedna z nejpozoruhodnějších postav, že rozpoznal ten vlastní problém, že ukázal ten problém. Samozřejmě řešit se to bude muset jinak, ale to, že svými prostředky fyziky a matematiky ukázal, kde fyzika a matematika končí a už nemůže dál a my potřebujeme jít dál, to myslím, že v tom měl naprosto zjevně pravdu.

Jiný hlas: Přednášející teď má svoji hranici, tři čtvrtě na deset, budeme končit.